

ЧИ ПАРАДИГМАЛЬНА ПОЛІТИЧНА НАУКА? ВІДПОВІДЬ КОНСТРУКТИВІСТА

Досліджуються імплікації науковості політології за допомогою концепції науки Т. Куна, внаслідок чого робиться висновок про нормальність та парадигмальність політичної науки в цілому. Окреслюються основні напрямки подальших пошуків відповіді на питання щодо природи та характеру розвитку політичної науки.

Ключові слова: політична наука, нормальність науки, парадигмальність науки.

Подібно до переважної більшості людей, політична наука не в змозі уникнути впливу *моди*, того зовсім не особливого її (наукового) різновиду, що зазвичай так зримо виявляється в запозиченні іноді найрізноманітніших жаргонізмів, які зненацька стають доречними стосовно просто-таки величезної кількості ситуацій. Одним з таких „влучних словечок” сучасного політологічного дискурсу є поняття „парадигма”, яке в минулому столітті стало напрочуд широко вживатися завдяки праці Т. Куна *Структура наукових революцій* [1], хоча відоме воно ще з часів Платона, котрий свої знамениті ейдоси розумів саме як *paradeigma*, а всі чуттєві речі – як їх відображення або копії.

Дію ж книги Т. Куна на політологічну спільноту можна порівняти із залишковою радіацією, бо з усього, за висловом М. Вартофського, „філософського бойовика” запозичено, по суті, лише одне поняття. До того ж воно стало таким популярним і застосовується так широко – „до речі й не до речі” [2, с. 120] – що труднощі не можуть не з’явитися.

Проблема, таким чином, полягає в тому, що практика використання терміна „парадигма” в сучасній політології бентежить, навіть якщо не брати до уваги, чи справді це та інші слова кунівської концепції науки «виникають з пустих і хибних теорій» [3, с. 26]. Частина труднощів пов’язана з тим, що автори часто-густо не пояснюють, яке значення вкладають у цей термін, але при цьому оперують поняттями на кшталт „хронології мінливих парадигм” [4, с. 496] або „географії мінливих парадигм” [4, с. 498]. І зовсім навіть не однастайність у його тлумаченні забезпечує відсутність хоча б мінімуму пояснень.

Адже деякі вчені вживають поняття «парадигма» у сенсі певного *настановного взірця*, маючи на увазі то *одиничне дослідження* [5, с. 235], то *субдисципліну* [6, с. 314], то *дисципліни* [7, с. 657], до того ж соціології та політекономії традиційно прийнято відмовляти у наявності будь-якої парадигми. Не покращує ситуації й термінологічна плутанина, коли „парадигма” виявляється „проблемним полем”, не кажучи вже про те, що „парадигма” може використовуватись і для позначення єдності поглядів, і для території, що служить „предметом взаємних суперечок і зазіхань” [7, с. 659].

Таке нічим не мотивоване розширення обсягу одного з понять політичної науки призводить до втрати ним будь-якої розрізнявальної, а відповідно, пояснювальної здатності, і це актуально вже тому, що вживання слів рідко буває безневинним, особливо у разі узусу популярних термінів, які проникають навіть до підручників (див., наприклад, [8, с. 50-82]). У цьому випадку політологи надзвичайно вразливі щодо згубної дії однієї з чотирьох „примар”, виділених лорд-канцлером філософських наук. Але ж ідоли площі „тяжчі за всіх”, вони „проникають в розум разом зі словами та іменами”; і хоча „люди вірять, що їх розум керує словами”, однак „буває і так, що слова повертають свою силу проти розуму”, в результаті чого науки (і філософія) стають „софістичними і бездіяльними” [3, с. 25].

Отже, цією статтею я переслідую кілька цілей. По-перше, експлікувати поняття „парадигми» у зв’язку з іншими ключовими поняттями концепції науки Т. Куна. По-друге, відповісти на питання: чи парадигмальна політична наука в кунівському розумінні? По-третє, окреслити деякі наслідки позитивної відповіді на попереднє запитання.

Вплив *Структури...* „спочатку... був колосальним” [1, с. 20], однак це не свідчить про уважне і хоч трохи дружлюбне прочитання книги. Багато політологів часто викорис-

тують поняття „парадигма”, але ж не менша кількість відкидає значення, що вклав у нього Т. Кун.

Так, Д. Істон приписав Т. Куну тезу, згідно з якою „розвиток наук – як природничих, так і соціальних – це, по суті, ірраціональний процес”, хоча той ще у *Вступі* чітко зазначив, що мову веде виключно про природничі науки [1, с. 19]. Подальший виклад, як невдовзі стане ясно, цілком мав би спонукати американського вченого, вслід за К. Марксом, який стверджував, що він не марксист, вигукнути, що він не куніст. Зокрема, Т. Куну відмовили у визнанні ним факту накопичення знань і об’єктивного пізнання, через що він став автором погляду, згідно з яким „історія науки постає як ряд метань від однієї системи посилок (парадигми) до іншої” [9, с. 19–20]. М. Доган узагалі вважає, що „в соціальних науках слово „парадигма” слід виключити з обігу, принаймні в тому разі, коли воно вживається без лапок” [2, с. 122]. Обґрунтовує він цю тезу частково посиланням на самого Т. Куна [2, с. 120], а частково – вказівкою на плюралізм і конфронтацію теорій у соціальних науках, відсутністю аналогів тим фундаментальним відкриттям, „які іноді здійснюються у природничих науках”, а ще нібито різним характером помилок у науках, методологічним у природничих і фундаментальним у соціальних [2, с. 120–121].

Чим викликано таке вороже ставлення двох видатних політологів сучасності до поняття „парадигма”? Думаю, що однією з найважливіших причин такої неприязні є обставина, котра не була секретом для самого Т. Куна [1, с. 32], а саме: *нормативність пропонуваної концепції науки*. П. Фейерабенд взагалі підозрював, що Т. Кун з метою пропаганди власних ідеологічних поглядів навмисно зробив текст двозначним, не відділивши методологічні приписи від описів [10, с. 111–112]. Це, зокрема, виявилось в тому, що *Структура...* „справила цілком певний вплив на читачів Куна і сформувала у них не зовсім бажане ставлення до своєї сфери досліджень. Не один представник суспільних наук говорив мені, що тепер він принаймні знає, як перетворити свою царину в „науку”, маючи на увазі при цьому, що він знає, як *покращити* її. На думку цих людей, рецепт простий: потрібно обмежити критику, зменшити кількість універсальних теорій до однієї і створити нормальну науку з однією залишеною теорією в ролі парадигми. Студентів потрібно утримувати від різнобічних спекуляцій, а занепокоєних колег слід привчати до „серйозної роботи”” [10, с. 110–111].

Треба визнати, що П. Фейерабенд багато в чому мав рацію. Скажімо, Р. Х. Чилкот, даючи стислий огляд поняття „парадигми” в політичній науці, називає тільки спроби науковців *здійснити процес діагностування останньої* [11, с. 91–94]. Іншими словами, політологи виявилися сприйнятливими, перш за все, до того аспекту кунівського розуміння науки, котрий ніби сам собою передбачав порівняння історії політичної науки з історією природничих наук. Основна увага зосереджується на пошуку аналогів у політології *передпарадигмальної стадії, парадигмальної та кризової, а також стадії наукової революції* [11, с. 92]. Підсумок подібних зусиль такий: „ніякої наукової революції не відбулося”, „у політології ніколи не було і досі немає парадигми в тому вигляді, як її описав Кун” [11, с. 92].

Це й *може* пояснювати неприйняття більшістю сучасних політологів поняття «парадигми» в його не платонівському, а саме в кунівському розумінні: якщо політична наука не відповідає ідеалу науковості, як він начебто переконливо зафіксований в *описі* історії природничих наук, тоді політична наука не може претендувати на другу частину своєї (само)назви. Це, звісно, погано узгоджується з переконаннями політологів, не кажучи вже про потенційну необхідність викорінення в науці того, що нею не є. Тоді стає зрозумілою реакція політологів на концепцію Т. Куна; і тепер можна не дивуватись тим способом, якими вона спростовується. Я маю на увазі практику надання права викладу поглядів Т. Куна його ж критикам [9, с. 19–20]; увагу до одних слів, згідно з якими нічого подібного до парадигми в соціальних науках немає [2, с. 120], та ігнорування інших, відповідно до яких той не прагнув вийти за межі власної компетенції [1, с. 18]; використання факту самокритики як приводу уникнути дискусії [11, с. 93] і т. ін.

У тіні, як і зазвичай, залишився початковий імпульс, що підживлював усі попередні порівняння, тобто уявлення про характер і шляхи досягнення певного рівня науковості. Коли ж відштовхуватися від цієї обставини, то можна не тільки перешкодити інфантильній реакції заперечення, а й запропонувати *іншу* реконструкцію кунівської концепції, можливо, не менш довільну й коротку, ніж попередні, проте таку, що відкриває нові факти у розумінні й поясненні політичної науки. За великим рахунком, тільки це й має значення...

За вихідний пункт візьмемо такі слова: „Формування парадигми і поява на її основі більш езотеричного типу дослідження є ознакою зрілості розвитку будь-якої наукової дисципліни” [1, с. 36]. Іншими словами, поняття „парадигми” є зворотнім боком поняття „нормальна наука”, і навпаки. Отже, зосередимося саме на цьому взаємозв’язку.

У багатьох місцях книги термін „парадигма” використовується „принаймні двадцятьма двома різними способами” [1, с. 233], причому „спосіб його введення таїть у собі логічне коло. Парадигма – це і те, що об’єднує членів наукової спільноти, і, навпаки, наукова спільнота складається з людей, які визнають парадигму” [1, с. 226]. Відповідно, поняття „парадигми” може вживатися у двох різних значеннях: як набір приписів для наукової групи [1, с. 233–241] і як загальноновизнаний зразок [1, с. 241–245]. Найбільше цитується визначення, в якому наявні обидва ці значення: „Під парадигмами я розумію визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх розв’язання” [1, с. 17]. У свою чергу, з погляду формального, парадигми можливі завдяки появі *класичних (основоположних)* праць, які мають дві ознаки: „Їх створення було достатньою мірою безпрецедентним, щоб залучити на тривалий час групу прибічників з конкуруючих напрямів наукових досліджень. Водночас вони були достатньо відкритими, щоб нові покоління вчених могли в їх рамках знайти для себе нерозв’язані проблеми будь-якого виду” [1, с. 34].

Парадигма важлива перш за все тому, що пізнання неможливе без попередніх організуючих принципів, що скеровують зусилля дослідників у певному напрямі. Т. Кун ілюструє цей зв’язок на прикладі зміни парадигм електрики: „Завдяки цій теорії можна заздалегідь передбачити, які експерименти варто проводити і які не могли мати істотного значення... Частково це пояснюється тим, що припинення безплідних суперечок між різними школами припиняло й нескінченні дискусії з приводу основних принципів. Крім того, впевненість, що вони на правильному шляху, спонукала вчених до більш тонкої, езотеричної роботи, до дослідження, яке потребувало багато сил і часу... Крім того, вона (група дослідників. – В. О.) одержала можливість для створення багатьох приладів і більш систематичного, цілеспрямованого їх використання...” [1, с. 43–44].

Набір приписів і одночасно загальноновизнаний взірець актуалізують і т. зв. *нормальну науку*, що являє собою „генезис і наступність у традиції того чи іншого напрямку дослідження” [1, с. 35]. Індикатори нормальної науки такі: „спільність настанов і видима узгодженість” групи дослідників стосовно певних фундаментальних питань [1, с. 35; 12, с. 567]; поява езотеричних праць, „призначених тільки для колег-професіоналів, тільки для тих, хто має знати парадигму і зможе читати адресовані йому статті” [1, с. 46]; удосконалення методів (і/або приладів) дослідження [1, с. 44, 46]; спеціалізація наукових галузей вкупі з опублікуванням фахових видань [1, с. 45–46; 12, с. 567]; погіршення комунікації „через кордони між науковими спеціальностями” [12, с. 567].

Можна, звичайно, приєднатися до жалю К. Поппера з приводу „нормального науковця” і поскаржитися, що той „навчений погано. Він навчений у дусі догматизму...” [13, с. 529]. Однак не варто забувати, що саме цей тип науковця відповідальний за т. зв. накопичення фактів. Адже саме парадигма, основа нормальної науки, „концентруючи увагу на невеликій ділянці відносно езотеричних проблем”, „примушує вчених досліджувати певний фрагмент так детально й глибоко, як це було б неможливо за інших обставин”, внаслідок чого „принаймні частина цих досягнень завжди залишається значущою” [1, с. 51].

Теперь я спробую відповісти на питання: чи парадигмальна політична наука в кунівському розумінні цього терміна? Оскільки парадигма завжди передбачає групу вчених,

зайнятих „розв’язанням головоломок” за зразком, необхідно встановити, чи є політологія зрілою дисципліною, тобто чи притаманна їй зазначена вище „нормальність”? На противагу думці переважної більшості, на це запитання я відповідаю позитивно, і підставою для цього є відповідність політичної науки усім критеріям нормальної науки.

Якщо за індикатор взяти спеціалізацію наукових галузей, то легко побачити, що цей критерій політична наука задовольняє. Щоправда, Т. Кун не диференціював якимось чином спеціалізацію, хоча нині прийнято „розрізняти спеціалізацію в рамках нормальної дисципліни і спеціалізацію, що відбувається на стику різних субдисциплін” [2, с. 114]. Політична наука переживає обидва зазначені явища, в термінології М. Догана – фрагментацію і гібридизацію, причому деякі „гібридні галузі”, на зразок політичної психології, політичної соціології та політичної економії, „вже давно визнані самостійними науковими дисциплінами” [2, с. 126]. Необхідною і супутньою умовою посилення спеціалізації „є зростання кількості спеціалізованих наукових журналів. За останні дванадцять років англійською мовою стало виходити близько 100 нових журналів, що стосуються політичної науки” [2, с. 115].

Незважаючи на такий різновид спеціалізації, як „гібридизація фрагментів окремих наукових дисциплін”, все ж у політології комунікація між окремими галузями залишає бажати кращого. Зокрема, відзначалося, що спеціалізація перетворюється на дезінтеграцію, котра „останнім часом у ряді випадків набуває таких форм, коли належність окремих напрямків до дисципліни заперечується” (цит. за [2, с. 115]). М. Доган також наводить численні свідчення „взаємного нехтування” політологів, які вивчають схожі проблеми (роблячи це з метою доведення відсутності парадигм у політичній науці) [2, с. 117].

Підшукати в політичній науці змістовні, а не формальні аналоги іншим критеріям нормальної науки не дуже складно, щоправда, всі вони стосуватимуться фрагментованих або гібридних галузей політології, а не політичної науки в цілому. Візьмемо за приклад область політичної методології. Щоб переконатися у постійному вдосконаленні методів, достатньо порівняти низку відповідних публікацій, починаючи від ранніх публікацій Дж. Пейна [14], Р. Бернштейна і Дж. Дайера [15], Л. Уайта і Р. Кларка [16] і закінчуючи сучасними працями Дж. Мангейма та Р. Річа [17] і Л. Харрісон [18]. Виконані приблизно в одному руслі, вони протягом тривалого часу зберігають єдність настанов щодо фундаментальних питань пізнання політичної реальності, але водночас сам цей підхід, який часто і не завжди правильно іменується біхевіоралістським, стає все витонченішим, а формалізація методів – усе повнішою. Уважний погляд також переконує, що автори спираються на цілий корпус вельми езотеричних публікацій, котрі навряд чи доступні розумінню рядового політолога, якщо тільки він не вивчає саме ці проблеми.

Показовий у цьому контексті недавній методологічний збірник *Теорія і методи політичної науки* (2002), що вийшов за редакцією Д. Марша і Дж. Стокер [19]. Присвячений одній тематиці, він демонструє плюралізм способів розв’язання проблем політичної онтології, причому кожний з цих підходів, чи то системний аналіз, чи фемінізм, базується на усталеному консенсусі стосовно основних постулатів, які поділяються групою науковців, на розвинутому формальному апараті, котрий весь час удосконалюється. Підтримується все це, у свою чергу, обширними езотеричними дослідними практиками, причому співпраця між ними зведена до мінімуму.

Що ж стосується зворотного боку нормальної науки, то можна стверджувати, що парадигма властива і всій політичній науці, і її окремим напрямкам. Причому відповідні визнання можна зустріти навіть у тих, хто зовсім не схильний розмірковувати про політичну науку в термінах Т. Куна. Адже відповідність такому формальному індикатору „парадигми”, як наявність класичних творів, можна прослідкувати за спробам Р. Гудін і Х.-Д. Клінгеманна і зазначити цілу низку релевантних праць [20, с. 41–43], і класифікувати їх і їх авторів залежно від того, інтегратори вони всієї дисципліни чи певних окремих її галузей [20, с. 54–63]. Безпосередні свідчення про наявність парадигми можна прослідкувати на прикладі запеклої апології обраної перспективи прибічниками [21] і противниками

[22] т. зв. теорії раціонального вибору, яка, мабуть, найбільше відповідає найрізноманітнішим критеріям. Тут можна зустріти й посилання на незаперечний авторитет зачинателя, і впевненість у нищівній переконливості інспірованих останнім численних праць послідовників, і іноді сліпу прихильність до парадигмальних трактувань складних випадків, навіть коли вони погано узгоджуються з наявними „фактами”. Навіть у такій фрагментованій царині, як політична філософія, де комунікація завжди була утруднена [23, с. 479–481], з’явилася-таки праця (*Теорія справедливості* Дж. Ролза), „котра стала безконечно „переживуватись” на кшталт усіх канонічних праць” [24, с. 514].

Тепер підіб’ємо деякі підсумки. Нехай Т. Кун вважав, що відсутність парадигми і викликана цим перманентна суперечка щодо самих основ і є той вододіл, що відділяє соціальні науки від усіх інших, ми не будемо в цьому випадку йому сліпо довіряти, зважаючи на те, що досвід знайомства із представниками неприродничих наук у нього тривав близько року (1958/1959) в *Центрі сучасних досліджень в галузі наук про поведінку* [1, с. 16]. Тому якщо тестування політичної науки показує, що за всіма наявними індикаторами вона «парадигмальна і нормальна», то необхідно шукати засоби розв’язання цієї суперечності, що не може не бути визнана уявною.

Спочатку поглянемо на аргументи протилежної сторони. Політичній науці часто відмовляють у статусі „зрілої дисципліни” на тій підставі, що відповідність релевантним критеріям демонструється щодо окремих її галузей, а не для політології в цілому. Цей аргумент я не можу прийняти всерйоз, оскільки незрозуміло, яким чином не може бути парадигмальним ціле, якщо парадигмальні всі його частини. Крім того, як показав П. Фейєрабенд, нормальна наука – це „*навіть і не історичний факт*” [10, с. 122]. З одного боку, повалення парадигм передбачає проліферацію ідей [10, с. 122–123], а з іншого – багато несумісних на перший погляд парадигм не просто існували одночасно в різних науках, але й активно взаємодіяли, готуючи тим самим появу нової фізики, *нібито* нової парадигми [10, с. 123–124]. Нарешті, часто висловлюваний аргумент, згідно з яким у політичній науці немає фундаментальних революцій, спростовується посиланням на будь-яку періодизацію історії політології, де кожний етап характеризується принципово новими проблемами, шляхами їхнього розв’язання, набором класичних праць (деякі з них часто дістають із небуття, до речі), специфічною спеціалізацією та своєрідною дослідною езотерикою. Нарис історії американської політології від Д. Істона [9] у цьому відношенні показовий у своїй типовості, адже там можна знайти усі індикатори наукових революцій та ствердження нових парадигм, починаючи з частих майже «месіанських очікувань», фактів регулярного розчарування (кінцевими) результатами колективних зусиль і закінчуючи вказівками на особливий характер накопичення знань, коли «нові перспективи» не те, щоб відмінюють усе раніше надбане, але передбачають *інше* бачення (старих) проблем та водночас постановку нових...

Проте, на мій погляд, увесь процес тестування політичної науки засвідчує принаймні дві безсумнівні відмінності між парадигмальністю політичної науки та будь-якої природничої. Одну з них, *спочатку* методологічний, а вже *потім* онтологічний характер парадигм сучасної політології, я планую розглянути іншим разом; друга ж характерна ознака полягає у такому: *у політичній науці парадигми нікуди не зникають*. Інакше кажучи, уважний погляд на будь-яку субдисципліну політології переконує у своєрідній кумулятивності її парадигм, кожна з яких означає наявність групи науковців, котрі зайняті „розв’язанням головоломок”, інспірованих певним корпусом класичних праць. Славнозвісна численність теорій в політичній науці, переважну більшість яких сьогодні вже майже ніхто не пам’ятає, не повинна затуляти того, що процес „відмирання” стосується насамперед *одиночних* теорій, чого, однак, не можна стверджувати про рамки, що створили саму можливість появи в минулому такого роду теорій і продовжують це робити зараз, доводячи тим самим, що останні стосовно до парадигми є гіпотезами, що висувуються для пояснення проблем, бачення яких – а часто-густо й різноманітні тлумачення – вже визначені заздалегідь.

Однак залишається одна обставина, що заважає сприйняти та прийняти факт парадигмальності політичної науки, і формально вона має вигляд такого питання: чому в політології, попри ствердження факту наукових революцій, і досі немає єдиної парадигми, яка б свідчила про потенційну можливість досягнення успіхів, аналогічних успіхам природничих наук? На мій погляд, пояснення *значущості* цієї обставини в очах професійних політологів слід шукати в недостатньо експлікованому розумінні природи *політичного*.

Гадаю, що більшість вчених не завжди до кінця усвідомлює, що політика складається з «явищ, котрі вже сформовані певним чином... та регулярно повторюються» та «явищ, що перебувають у процесі становлення... [коли] рішення, що приймається в кожному випадку, може призвести до новоутворень» [25, с. 98]. І якщо йти за К. Манхеймом, то політикою скоріше слід назвати інший різновид явищ, тобто **„не стиглі у певному образі образі даності**, а текучі, такі, що постійно перебувають у процесі становлення, тенденції, постійно мінливі прагнення та ентелехії” [25, с. 101]. Отже, предмет політичної науки не є даним, а таким, що створюється, і природничі дисципліни щодо цього мають меншу свободу. Політика, що вивчається політичною наукою, формується не тільки майже кожним відповідним рішенням, але й через здійснювані спроби її осмислення. Це обумовлено тим, що політолог „перебуває не зовні сфери вивчення, але сам бере участь у зіткненні протидіючих сил” [25, с. 101], внаслідок чого „методології мають певні філософсько-світоглядні передумови ... і сфера їх компетенції та їх дієвість поширюється лише на ті явища, котрі виникли на основі того самого світогляду і тієї самої життєвої позиції” [26, с. 336].

Якщо прийняту таку конструктивістську позицію, тоді стає зрозумілим, через що в політичній науці немає *однієї* парадигми, а є *багато*, і чому вони співіснують і одночасно нехтують одна одною. Адже кожна з них у своїй появі обумовлена певними обставинами і тому кожна з них іманентно пристосована до вивчення саме „от цієї” частини політичної реальності. „Іманентність” ця обумовлена множиною факторів, що сходяться в моменті, практично не дослідженому, а саме: соціально-психологічних і когнітивних рисах ученого, реалізація котрих у політичній науці робить чіткішими обставини, що викликали їх появу, заодно сприяючи їх зміні. Оскільки політика не створює якісно нового – порівняно зі своїми частинами – цілого, а являє собою значною мірою фрагментоване утворення, переважна більшість парадигм не зникає назавжди, зберігаючи власну життєздатність, тобто співвіднесеність і вкоріненість в окремому фрагменті „політичного світу”, фрагменті, що *вже* і дедалі більше нагадує „явища, котрі сформовані та регулярно повторюються”...

Однак ця гадана відповідь залишає відкритими багато нових питань, частина яких передбачає подальшу експлікацію факту парадигмальності політичної науки для того, щоб зрозуміти природу одностайності, яка сприяє появі в своїх рамках аномалій, тобто того, що її ж і заперечує. Друга частина проблем стосується того, що я волю називати *економікою парадигмальності*, тобто різноманітних в(и)трат, безпосередньо відповідальних за конструювання „політичного світу”, який одночасно досліджується, долається і створюється політичною наукою. Цим питанням я планую присвятити свої подальші публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун; пер с англ. – М.: АСТ, 2001. – С. 9–268.
2. Доган М. Политическая наука и другие социальные науки / М. Доган // Политическая наука : новые направления : пер. с англ. – М.: Вече, 1999. – С. 113–146.
3. Бэкон Ф. Новый Органон // Бэкон Ф. Сочинения в двух томах / Ф. Бэкон; пер. с лат. – Т. 2. – М. : Мысль, 1972. – С. 5–222.
4. Байме фон К. Политическая теория: эмпирическая политическая теория / К. фон Байме; пер. с англ. // Политическая наука: новые направления. – М.: Вече, 1999. – С. 495–506.
5. Карминес Э. Г. Политическое поведение: общие проблемы / Э. Г. Карминес, Р. Хакфельд пер. с англ // Политическая наука: новые направления. – М.: Вече, 1999. – С. 235–261.
6. Мэр П. Сравнительная политология: общие проблемы / П. Мэр, пер. с англ. // Политическая наука: новые направления. – М.: Вече, 1999. – С. 309–329.

7. Оффе К. Политэкономия: социологические аспекты / К. Оффе; пер. с англ. // Политическая наука: новые направления. – М.: Вече, 1999. – С. 657–672.
8. Политология: учебное пособие / под ред. А. С. Тургаева, А. Е. Хренова. – СПб.: Питер, 2005. – 560 с.
9. Истон Д. Политическая наука в Соединенных Штатах: прошлое и настоящее / Д. Истон // Современная сравнительная политология: хрестоматия; пер. с англ. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. – С. 9–31.
10. Фейерабенд П. Утешение для специалиста // Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейерабенд; пер. с англ. и нем. – М.: Прогресс, 1986. – С. 109–124.
11. Чилкот Р. Х. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Р. Х. Чилкот; пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, Весь Мир, 2001. – 560 с. – (Высшее образование).
12. Кун Т. Логика открытия или психология исследования? // Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун – М.: АСТ, 2001. – С. 539–576.
13. Поппер К. Нормальная наука и опасности, с нею связанные / К. Р. Поппер // Кун Т. Структура научных революций. – М.: АСТ, 2001. – С. 525–538.
14. Payne J. L. Foundations of empirical political analysis / J. L. Payne. – Chicago : Markham Publishing Company, 1973. – 150 p.
15. Bernstein R. A. An Introduction to Political Science Methods / R. A. Bernstein, J. Dyer. – Prentice Hall, 1979. – 276 p.
16. White L. G. Political Analysis. Technique and Practice / L. G. White, R. P. Clark. – Monterey, California : Brooks / Cole Publishing Company, 1983. – 286 p.
17. Мангейм Дж. Б. Политология. Методы исследования / Дж. Б. Мангейм., Р. К. Рич : пер. с англ. – М.: Весь мир, 1997. – 544 с.
18. Harrisson L. Political Research: An Introduction / L. Harrisson. – Routledge, 2001. – 182 p.
19. Marsh D. (Eds.) Theory and Methods in Political Science / G. Stoker. – 2nd ed. – PALGRAVE MACMILLAN, 2002. – 368 p.
20. Гудин Р. И. Политическая наука как дисциплина / Р. И. Гудин, Х.-Д. Клингеманн // Политическая наука: новые направления: пер. с англ. – М.: Вече, 1999. – С. 29–69.
21. Грин Д. П. Объяснения политики с позиций теории рационального выбора: почему так мало удалось узнать? / Д. П. Грин., И. Шапиро // Современная сравнительная политология : хрестоматия : пер. с англ. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. – С. 295–323.
22. Цебелис Дж. В защиту теории рационального выбора / Дж. Цебелис // Современная сравнительная политология: хрестоматия : пер. с англ. – М.: Московский общественный научный фонд, 1997. – С. 52–83.
23. Парех Б. Политическая теория: политико-философские традиции / Б. Парех // Политическая наука: новые направления : пер. с англ. – М.: Вече, 1999. – С. 478–494.
24. Бэрри Б. Политическая теория: вчера и сегодня / Б. Бэрри // Политическая наука : новые направления : пер. с англ. – М.: Вече, 1999. – С. 507–524.
25. Манхейм К. Идеология и утопия // Манхейм К. Диагноз нашего времени / К. Манхейм : пер. с нем. и англ. – М.: Юрист, 1997. – С. 7–276.
26. Манхейм К. Социологическая теория культуры в ее познаваемости // Манхейм К. Избранное: Социология культуры / Т. Кун – М., СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 33–473.

Осин В.В.

ПАРАДИГМАЛЬНА ЛИ ПОЛИТИЧЕСКАЯ НАУКА? ОТВЕТ КОНСТРУКТИВИСТА

Исследуются импликации научности политологии при помощи концепции науки Т. Куна, после чего делается вывод о нормальности и парадигмальности политической науки в целом. Очерчиваются основные направления дальнейших поисков ответа на вопрос о природе и характере развития политической науки.

Ключевые слова: политическая наука, нормальность науки, парадигмальность науки.

Osin V.

IS POLITICAL SCIENCE PARADIGMATIC? THE ANSWER IS CONSTRUCTIVIST

The implications of scientific character of political science are being researched with the help of Kuhn's conception. The conclusion has been made about normality and paradigmatic features of political science as a whole. The main directions of further search of answer the question about nature and character of development of political science are outlined.

Key words: political science, normality feature of political science, paradigmatic feature of political science.